

ARVEN ETTER PAUL GOODMAN OG TEORIEN OM SELV NOK EN GANG

Gro Skottun

I denne artikkelen belyses hvordan Goodmans teori om selv er motsetningsfylt. Det blir vist til teoriens filosofiske røtter, hvordan disse har påvirket Goodman og gestaltterapien, og hvilke konsekvenser dette har fått for undervisning og terapi. Froms forståelse av denne teorien blir presentert og diskutert.

Nøkkelord: selv, filosofi, sjel, organisering

I løpet av de siste to årene siden jeg skrev om selv i gestaltteori og praksis (Skottun, 2006), har jeg fortsatt å være opptatt av denne teorien. Jeg har deltatt på konferanser, studert bøker og tidsskrifter og diskutert med kollegaer i inn- og utland for å få en bedre forståelse av og dypere kunnskap om temaet. I denne artikkelen beskrives noen av litteraturstudiene og min endrete forståelse av teorien som følge av disse.

Tanker hos Sylvia Flemming Crocker

Den forfatteren som først vekket min interesse, var Sylvia Flemming Crocker, som i sin bok *A Well-Lived Life* (1999) påpeker motsetningene i teoriene til Perls, Hefferline og Goodman (2003). Hun viser hvordan motsetningsfylte paradigmer har påvirket disse forfatterne og spesielt Goodman. Hun tar for seg paradigmene som stammer fra Aristoteles og fra Platon, og hun mener at vår vestlige tenkning er sterkt preget av Platons tanker, og at ideene til Aristoteles er mindre påaktet.

Platon (gresk filosof, 427-347 f.Kr.) mener at verden bare er en dårlig kopi av en transcendent og uforanderlig verden, som består av

uforanderlige former. Alt vi erfarer og opplever, er bare bilder av disse ideelle formene som vi stadig strever etter å nå. Han tenker at den sansbare verden bare kan oppleves i den grad den er en imitasjon av den ideelle. Platons visjon ser bort fra naturen, mens hans elev Aristoteles (gresk filosof, 384-322 f.Kr.) er interessert i å få en generell forståelse av naturen og dens prosesser, som er åpenbare overalt. Aristoteles er opptatt av de organiserende prinsipper som styrer naturens prosesser. Ifølge Platon kommer kunnskap hovedsaklig fra rasjonell tenkning, mens Aristoteles mener at kunnskap først kommer gjennom erfaring og deretter blir gjennomarbeidet ved tenkning og så tilpasset ny erfaring.¹

Aristoteles var ikke bare en empirist, men også den første feltteoretiker. Ifølge Crocker er det takket være Aristoteles og Goodmans påvirkning fra eksistensialismen at gestaltterapi er blitt en prosessorientert terapiform og bruker en fenomenologisk metode.

Crocker går grundig inn på hvilke konsekvenser de to ulike paradigmene har fått for gestaltterapi og teorien om selv. Hun har blant annet tatt for seg alle de steder der selv nevnes hos Goodman, og vist at de er motstridende. Dette har vært nyttig i den forstand at jeg har skjønt at de er motstridende, i og med at Goodman noen steder har beskrevet selv som et objekt og andre steder som en funksjon. Imidlertid var det for meg fortsatt uklart hvorfor denne forvirringen hadde oppstått, og hvordan den kom til uttrykk.

Tanker hos Richard Kitzler

Det var først da jeg leste Richard Kitzlers artikkel "The Ambiguities of Origins: Pragmatism, the University of Chicago, and Paul Goodman's Self" (2007), at jeg virkelig forsto motsetningene i teorien om selv og hvordan Goodman var blitt påvirket av to filosofiske strømninger.

Kitzlers beskrivelse av og forklaring på Goodmans motsetningsfylte teori er annerledes enn Crockers. I sin artikkel beskriver han hvordan

---

¹ Kilde: Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon (1992)

Goodmans indre konflikter i årene han studerte ved universitetet i Chicago, og hans personlige problemer senere i livet, var med på å skape en inkonsistent teori om selv. Det var uklart om Goodman selv var klar over denne mangelen på konsistens, eller om han bare unnlot å opplyse om den.

På den ene siden formulerte Goodman selv som funksjon som oppstår av erfaring (opplevelse) og uttrykte dermed sin påvirkning fra amerikansk pragmatisme, og da hovedsaklig William James. På den andre siden, når Goodman beskrev selv som en "synthetic unifier of experience" (Perls mfl. i Kitzler, 2007, s. 41), sin "Creator Spirit", viste han sin påvirkning fra nythomistene og da særlig fra sin mentor Richard McKeon. Som et eksempel på denne motsetningen gjengir Kitzler forskjellige uttalelser i *Gestalt Therapy*: "self is a field-emergent function of experience and yet is a separate 'synthesizer' of experience – perhaps even the 'ghost in the machine'" (Perls mfl. i Kitzler, 2007, s. 45). I Goodmans teori om selv ligger både den nythomistiske dualismen om sjel og materie (soul and matter) og pragmatismens helhetstenkning om selv som en funksjon som oppstår i feltet (selv som en funksjon av hele opplevelsen).

Nythomisme er en filosofisk og religiøs retning grunnlagt av Thomas av Aquinas (1224-74), som var italiensk teolog, filosof og middelalderens mest kjente kirkelærer og den katolske kirkes klassiske dogmatiker. Thomas gjenoppdaget Aristoteles, som til da hadde skapt store problemer for kirken, som hadde vært påvirket av platonisk-augustinsk tradisjon. Gjennom innsatsen til Thomas ble det skapt en syntese av aristotelisk filosofi, tradisjonell teologi og kristen dogmatikk. Thomas brukte en modifisert aristotelisk filosofi, som sier at formene ikke eksisterer separat (som i platonismens idélære), men i de enkelte virkelige ting. Menneskets form, som gjør alle mennesker til mennesker, er den fornuftige sjel. Gjennom bruken av den sjelen "aktualiseres" det sanne menneske. Dette samsvarer med Thomas' naturlige teologi, uten at jeg her går nærmere inn på denne. Hovedpoenget er at han skiller mellom troen på at mennesker har en sjel, det han kaller det guddommelige eller overnaturlige, og at mennesker har en opplevelse av den naturlige, sansbare og virkelige verden.² Ved at han

---

² Kilde: Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon (1992).

postulerer et slikt skille mellom “matter and soul”, kommer hans dualistiske tenkning tydelig fram (Moskaug, 2007).

Amerikansk pragmatisme, slik Kitzler beskriver den, var ikke bare den første tydelige retningen innen amerikansk filosofi, men hadde også stor innvirkning på gestaltpsykologi, fenomenologi, logisk positivisme, hermeneutikk og eksistensialisme. William James (1842-1910) var en av grunnleggerne av amerikansk pragmatisme. Han mener at det som er karakteristisk for sjelslivet, er “bevissthetsstrømmen”, som er en helhet der elementene griper inn i hverandre. James hevdet imidlertid at sjelen var nødvendig for å uttrykke de aktuelle, subjektive fenomen slik de ble opplevd: “The Soul is at all events needless for expressing the actual subjective phenomena of consciousness as they appear” (James i Kitzler, 2007, s.53). Han hevdet at dersom det var en form for bevissthet eller sjel som observerte tankestrømmene, var denne bevisstheten eller sjelen noe annet enn tankestrømmen selv. Han argumenterer for at vår evne til å reflektere over våre handlinger og våre liv også gjør oss i stand til å reflektere over hjernens og sjelens aktiviteter, og at de forskjellige tankestrømmene ikke kan skilles fra hverandre. Alle tanker kan observeres når de kommer og oppleves som våre tanker, som vi selv eier. Vi kan på den måten få en opplevelse av oss selv siden vi eier våre tanker. Disse tankene vil imidlertid gå i bakgrunnen for nye tanker. Hvem blir vi da, og hvem eier da tankene? “Each Thought is thus born an owner, and dies owned transmitting whatever realized as its Self to its own later proprietor. ... Who owns the last self owns the self before the last, for what possesses the possessor possesses the possessed” (James i Kitzler, 2007, s.53). På denne måten viser James at det ikke er én som eier tankestrømmene, og at man ikke kan skille strømmen av tanker fra den som tenker. Han uttaler her et holistisk syn i motsetning til bl.a. Aristoteles og senere Kant, som begge hevdet at mennesker har en sjel. James og hans kolleger understreker at sjelens natur ble sett på som “noe som er” a priori eller før og uavhengig av hendelsen selv, mens de tenker at tankestrømmen er det som uttrykker alle fenomener som er. Kitzler understreker at dette er Goodmans konflikt: “Are Creator Spirit and Eros synthetic *a priori*, the pre-existence of which

constitute reality, and the absence of which make 'pain in my breast' and 'I am bitter'? (Kitzler, 2007, s. 55).

Kitzler påpeker også Goodmans uklarheter når han beskriver forholdet mellom ego og selv, hvordan han tenker de kommer til uttrykk, og hvordan han arbeider for å skape en syntese. Kitzler viser til følgende eksempel der Goodman skriver:

the "tendency to synthesis" is called "another" function of the available ego; ... but this tendency is what Kant, for instance, judged to be the essence of the empirical ego, the synthetic unity of apperception, and it is what we have been considering to be the chief work of the self, gestalt-formation. (Perls mfl. i Kitzler, 2007, s. 56)

Ifølge Kitzler er dette et eksempel på Goodmans forsøk på å være både kantianer og jamesianer på samme tid. Som kantianer (se nedenfor om Kant) uttrykker han her et syn nær opp til tanken om et transcendentalt selv ved bl.a. å bruke begrepet appersepsjon. Dette er et filosofisk begrep som defineres som det å heve ikke-bevisste eller uklare inntrykk og tilstander opp til bevissthetsnivået, et begrep som Kant videreutviklet. Dette er et syn som gestaltpsykologien tar avstand fra i sine teorier om persepsjon. Med denne uttalelsen viser Goodman at han er enig med Kants tanker, samtidig med og til tross for at han bruker begrepet gestaltdannelser.

Immanuel Kant (1724-1804) var tysk filosof, og hans betydning for filosofien og åndslivet er betydelig. Det som for oss er viktige faktorer i hans filosofi, er hans skille mellom tingene slik vi ser dem (fenomenene), og tingene i seg selv (*das Ding an sich*). Han hevdet at tingene i seg selv eksisterer uavhengig av den som observerer. Kant skiller mellom fornuft og forstand. Forstanden er evnen til å danne og anvende begreper; fornuften kan beskrives som evnen til å ha ideer om det absolutte, en evne som er underkastet strenge begrensninger. Anskuelsesformene og kategoriene, vilkårene for menneskelig erkjennelse, kan ikke brukes utenfor erfaringenes område til å gi svar på problemer som Guds eksistens og sjelens

udødelighet.³ Når Goodman selv sier at han er kantianer, viderefører han Kants ideer om at fenomener som gud og sjel finnes.

I denne sammenhengen påpeker Kitzler problemet hos Goodman, som også bruker formuleringer som "innvendig" og "utvendig", "tanken" og "det virkelige" som om han tenker dette er innbyrdes motsetninger. I amerikansk pragmatisme og gestaltteori mener man imidlertid at når man observerer noe utenfor seg selv eller tenker noe om det man observerer, er begge deler fenomener man kan bli oppmerksom på ved hjelp av awareness, og at det ikke er noen motsetning mellom å observere og å reflektere over det observerte samtidig.

Det som blir en tydelig forskjell mellom Crocker og Kitzler, er at Kitzler i motsetning til Crocker framhever viktigheten av amerikansk pragmatisme, som er en holistisk filosofi, og som ikke splitter mennesker i sjel og legeme, og som heller ikke har med noen form for gud i sin filosofi.

Konsekvenser for undervisning og terapi

Goodmans motsetningsfylte teori slik han uttrykker den i *Gestalt Therapy* (Perls mfl., 2003), preger oss i NGI i dag, både i vår undervisning og i vår praksis. Det er stor forskjell på

- å se og erkjenne at vi sammen skaper situasjonene vi er i, at vi begge (eller alle) kan påvirke denne situasjonen (selv om vi ikke alltid vet hvordan) og
- å tenke at situasjonen er noe som skapes, noe som skjer, at det kan være en mening med at det blir som det blir mellom oss, at det er noe utenfor meg og oss som påvirker situasjonen og forklarer hvorfor jeg gjør som jeg gjør. Dette siste kan lett føre til at man tenker at det som skjer, det skjer.

Denne motsetningen kommer tydelig til uttrykk i Van Baalens artikkel om diagnoser (2002), der han skriver om selv som et selvorganiserende prinsipp. Det er lett å tolke dette til at det er et prinsipp gitt av noe utenfor

---

³ Kilde: Aschehoug og Gyldendals Store Norske leksikon (1992)

oss, og som får oss til å handle som vi gjør. Van Baalen mente det ikke slik den gang han innførte begrepet, snarere tvert om. Hans hensikt var å vise at vi sammen skaper situasjonen slik vi ønsker den, og på den måten få fram at selv ikke er en ting, men en funksjon. Når han brukte begrepet "det selvorganiserende prinsipp", var det for å peke på at felt eller situasjoner organiseres etter de prinsippene som gestaltpsykologene har påvist i sine teorier om bl.a. figur-grunn-dannelser (mer om dette kommer senere i artikkelen). Forståelsen av begrepet "det selvorganiserende prinsipp" blir imidlertid lett en "avart" av Goodmans begrep "Creator Spirit", dvs. at det er noe mer enn meg eller oss som skaper situasjonen vi er i.

I senere litteratur utgitt av instituttet og i undervisningskompendiene ved NGI inntil 2008 har andre uttrykk for denne forvirringen sneket seg inn. Begrepet selvorganisering (Skottun, 2006) kan lett lede tanken hen på at selv er en ting, et fenomen (ev. en sjel) som sørger for at en situasjon organiserer seg. Begrepet organisering av selv (Skottun, 2006; Moskaug, 2007) kan på den annen side gi inntrykk av at selv er noe som blir organisert av noen. I begge tilfeller blir begrepet selv brukt som et substantiv, noe som i seg selv er villedende og kan føre tankene til at det er en sjel eller en skapende kraft. I NGI er vi nå blitt klar over denne forvirringen og sier konsekvent at selv er et uttrykk for hvordan organiseringen skjer i situasjonen.

Men selv med en slik formulering ser jeg at vi kan skape forvirring. I det øyeblikket vi bruker begrepet organisering, er det lett å tenke at det er noe, eller noen som står bak organiseringen. Når vi i gestaltterapi bruker et slikt begrep, er det fordi vi har hentet det fra gestaltpsykologien (Van Baalen, 2002). Der brukes det i forbindelse med en persons opplevelse av forskjellige sanseintrykk (persepsjon). Gestaltpsykologene studerte hvordan vi organiserer sanseintrykk. De har fastslått at denne organiseringen foregår etter visse prinsipper (Moskaug, 2007). De så at en persons oppfattelse av fenomenene (bl.a. sanseintrykk) organiserer seg i meningsfulle helheter (Perls mfl., 2003). Dette er en organiseringsprosess som ikke bare kan forstås som en sum av enklere, elementære handlinger. Jeg henviser her også til det Van Baalen (2002) skriver om atferd og "organismens selvregulering" (s.26).

Det at Goodman opprinnelig ikke synliggjorde hvor forvirret han var i forhold til teorien om selv, har som tidligere nevnt fått store konsekvenser for hvordan vi og andre gestaltteoretikere har forstått hans teorier. Hadde han i utgangspunktet påpekt motsetningene, hadde hans etterfølgere lettere kunnet velge hva de ville vektlegge. Slik det har vært til nå, har teoretikere i årevis forsøkt å forstå hva han mente, i den tro at dette har vært en konsistent teori. Imidlertid er motsetningene etter hvert blitt klarere, slik jeg har skissert over, og de enkelte teoretikerne og utdanningsinstitusjonene har valgt egne, teoretiske veier.

Arven etter Isadore From

Den teoretikeren som har påvirket oss i NGI sterkest, er Isadore From. Han valgte tidlig ut den delen av teorien til Goodman og Perls som han syntes var mest egnet, uten å forholde seg til de andre delene eller begrunne hvorfor han valgte dem bort. NGI har også valgt å bruke hans teori og har sett hvor nyttig den er i praksis (Van Baalen, 2002; Skottun, 2006). Siden Froms teoretiske syn faller sammen med Goodmans og den amerikanske pragmatismens, kan vi la den andre siden av teorien (forkortet kalt "den nythomistiske") hvile.

Siden teorien til From (Müller, 1996) er det NGI til nå har undervist i, vil jeg her fordype meg i den på nytt. Van Baalen (2002) har i sin artikkel vist hvordan From ser på selv som funksjoner i feltet, og hvordan hans teorier om delfunksjonene id-, personlighets- og egofunksjonene kunne brukes i praktisk arbeid som terapeut.

Det som blir interessant når jeg leser Müllers artikkel (1996) på nytt, er hvordan From setter søkelys på de kvalitative forskjellene mellom de tre funksjonene. Han påpeker at tap av egofunksjonen er det som utløser all psykologisk lidelse. Dette tapet betyr at personen mister sin kapasitet til å styre. From skriver om tap av egofunksjon, ikke om ego dysfunksjon, siden vi ikke korrigerer eller kritiserer våre pasienter/klienter. Sagt på en annen måte, personens evne til å velge og til å handle oppleves som borte. Terapeuten kan da hjelpe klienten til å utvikle oppmerksomhet på de andre

funksjonene (From i Müller, 1996). Det betyr at klienten kan hjelpes til å bli klar over egne impulser og behov (arbeide med idfunksjonen) eller til å reflektere over tidligere erfaringer og hvordan vedkommende opplever seg i den aktuelle situasjonen (arbeide med personlighetsfunksjonen).

Som praktiserende terapeut har det ofte slått meg hvor lite jeg er opptatt av egofunksjonen. Jeg tenker at dette skyldes at jeg ikke har tenkt på dette teoretiske begrepet når klienter kommer til meg, men isteden har vært opptatt av hva mine eller klientenes behov/impulser er, eller hvem jeg blir og hva som skjer med meg sammen med klientene. Nå på slutten av denne artikkelen tenker jeg at det også kan være hjelpsomt om jeg er mer oppmerksom på hvordan klientene opplever "styring" i sine liv.

Som et eksempel kan jeg bruke en situasjon jeg nylig hadde med en klient. Hun fortalte at hun ikke visste om hun ville bli i den jobben hun hadde, eller søke en ny. Hun har byttet jobb flere ganger, men ikke funnet en som hun synes tilfredsstillende hennes behov. Vi hadde utforsket tidligere jobber, hva hun har gjort i disse jobbene, og hva som kan være tilfredsstillende, og hva som ikke er det. Vi sto aldeles fast. Da innså jeg at vi ikke hadde framdrift, og at det var mangel på "styring" også i terapien, ikke bare i klientens jobb. Altså kunne jeg tenke at dette var uttrykk for "tap av egofunksjonen". Jeg begynte da å se etter uttrykk for idfunksjonen og så at det var lite impulser hos oss begge, og vi følte oss begge hjelpeløse (personlighetsfunksjonen). I mitt videre arbeid rettet jeg da oppmerksomheten mot klientens og mine impulser, noe som medførte at det ble mer bevegelse mellom oss og i terapien. Vi utforsket også hvordan impulser ble møtt eller stoppet i den jobben hun hadde. Videre arbeidet vi mer med hvordan vi begge var opptatt av at vi "måtte" finne en løsning for henne, og også hvordan bør-er og må-er (introjekter) styrer henne og jobben hennes. Gradvis har disse nye erfaringene og erkjennelsene i terapi gjort at hun foreløpig velger å være der hun er, og opplever en større tilfredsstillelse ved det enn tidligere.

Avslutning

I denne artikkelen har jeg sett på flere sider av Goodmans forvirring i forhold til teorien om selv og referert til både Crockers og Kitzlers hypoteser om hvordan denne forvirringen har oppstått. Kitzler har påpekt at den dualistiske arven fra greske filosofer for 2000 år siden fortsatt påvirker oss sammen med tanker fra nythomismen. Samtidig har ideer fra amerikansk pragmatisme med sitt holistiske syn vært med på å forme gestaltterapien slik den kommer til uttrykk i dag. Videre har jeg påpekt hvordan denne forvirringen har preget NGIs undervisning i teorien om selv, og hvor lett det kan være å tenke at det er noe eller noen som "organiserer oss". Det er blitt vist til Froms teorier om hvordan denne organiseringen er noe personer gjør i den situasjonen de er i, bygget på impulser og behov og i samspill med de som er i situasjonen.

Det som er utelatt i denne artikkelen, er hvordan arven etter Goodman, som den er beskrevet ovenfor, har påvirket andre utdanningsinstitusjoner og annen gestaltlitteratur enn vår egen. Her gjenstår det mye å utforske. Jeg har heller ikke gått inn på arven etter Freud (Moskaug, 2007) og hvordan den psykoanalytiske terminologien og tenkningen om begrepet selv skaper problemer for oss i dag. Her er det flere gestaltteoretikere som allerede har foreslått en revidering av begrepene og teoriene. Wheeler har blant annet foreslått at begrepet kontaktgrenser sløyfes, og han er kritisk til at Perls i det hele tatt valgte å bruke begrepene selv, ego og id fra Freud om organiseringsprosessen, slik den er beskrevet av gestaltpsykologene (Wheeler, 2007).

Hvor dette vil føre og på hvilken måte, gjenstår å se.

Litteratur

- Crocker, S.F. (1999). *A Well-Lived Life: Essays in Gestalt Therapy*.
Cleveland: Gestalt Institute of Cleveland Press.

- Kitzler, R. (2007). The Ambiguities of Origins: Pragmatism, the University of Chicago, and Paul Goodman's Self. *Studies in Gestalt Therapy*, 1(1), 41-63.
- Perls, F., Hefferline, R. F., Goodman, P. (2003) *Gestalt therapy: Excitement and Growth in the Human Personality*. Great Britain: Souvenir Press.
- Moskaug, K. (2007). Selv. *Norsk Gestalttidsskrift*, 4(2), 16-28.
- Müller, B. (1986). Isadore From's Contribution to Gestalt Therapy. *Gestalt Journal*, 19(1), 57-82.
- Skottun, G. (2006). Hvem er jeg – 60 år? Om selv i gestaltteori og praksis. I S. Jørstad & Å. Krüger (red.), *Gestaltterapi i praksis* (s.49-58). Oslo: Norsk Gestaltinstitutt AS.
- Van Baalen, D. C. (2002). Gestaltdiagnoser. I S. Jørstad & Å. Krüger (red.), *Den flyvende Hollender. Festskrift* (s. 15-41). Oslo: Norsk Gestaltinstitutt AS.
- Wheeler, G. (2007). Self, Subject, and Intersubjectivity: Gestalt Therapists Reply to Questions from the Editors and From Daniel Stern and Michael Mahoney. *Studies in Gestalt Therapy*, 1(1),13-37.